

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра практики англійської мови

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації
проф. Гавришук С. В.

Протокол №5 від «21» лютого 2018 р.

№5321022018

ПРОГРАМА

вибіркової навчальної дисципліни

**ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ**

підготовки бакалавра

спеціальності 014 Середня освіта (Англійська мова)

освітньої програми Англійська мова

форма навчання заочна

Луцьк – 2018

Програма навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта (Англійська мова), за освітньої програмою Англійська мова, заочної форми навчання. – 12 с.

Розробник: Лісінська Т. Ю., доцент кафедри практики англійської мови, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Бондарук Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики

Програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри практики англійської мови протокол № 9 від 14.12.2017 р.

Завідувач кафедри:

кандидат філологічних наук, професор

Е. К. Коляда

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією факультету іноземної філології протокол № 5 від 14.12. 2017 р.

Голова науково-методичної комісії факультету

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики англійської мови

А. Б. Павлюк

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма навчальної дисципліни “Основи педагогічної майстерності” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра напрямку 014 Середня освіта (Англійська мова) і призначена для студентів I і II курсів заочної форми навчання факультету іноземної філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Характеристика навчальної дисципліни подана згідно з навчальним планом спеціальності і представлена у вигляді таблиці 1 (для I курсу) та таблиці 2 (для II курсу).

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	014 Середня освіта (Англійська мова) Бакалавр	Нормативна
Кількість годин / кредитів 90 / 3		Рік навчання 1
ІНДЗ: €		Семестр 2
		Лекції 12 год.
		Практичні (семінари) 8 год.
	Самостійна робота 60 год.	
	Консультації 10 год.	
	Форма контролю: залік	

Таблиця 2

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма навчання	014 Середня освіта (Англійська мова) Бакалавр	Нормативна
Кількість годин / кредитів 60 / 2		Рік навчання 2
ІНДЗ: €		Семестр 4
		Лекції 8 год.
		Практичні (семінари) 4 год.
	Самостійна робота 40 год.	
	Консультації 8 год.	
	Форма контролю: залік	

2. АНОТАЦІЯ КУРСУ

Вихідними концептуальними положеннями при розробці курсу стали: 1) розуміння педагогічної майстерності як особливої якості педагогічної діяльності у процесуальному та результативному аспектах; 2) розгляд її не тільки як важливої умови професійної підготовки вчителя, а й як одного із системотворчих чинників, що охоплює процеси багаторівневої, багатоаспектної і

багатоякісної інтеграції професійної підготовки вчителя в системі безперервної педагогічної освіти.

Мета викладання дисципліни „Основи педагогічної майстерності” полягає у формуванні педагогічної майстерності студентів – майбутніх педагогів через залучення їх до аналізу найважливіших навчально-виховних ситуацій та показу ролі ораторського, лекторського, акторського мистецтва учителя.

Завдання вивчення дисципліни „Основи педагогічної майстерності”:

- надання студентам знань теоретичних положень основ педагогічної майстерності;
- шляхом індивідуальних та групових занять допомогти студентам у постановці голосу, вироблення чіткої артикуляції, дикції, красивої фігури, класичної постави голови;
- систематизувати способи засвоєння, відтворення і тлумачення основних понять педагогічної майстерності;
- практично оволодіти стратегіями й техніками мовлення;
- формувати професійно-педагогічні позиції, потреби у самовдосконаленні;
- формувати освічену, творчу особистість майбутнього вчителя.

3. КОМПЕТЕНЦІЇ

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти **повинні знати**:

- теоретичні основи педагогічної майстерності;
- ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу;
- сутність педагогічної техніки, її компоненти, теоретичні основи інтерактивних методик і інших форм організації навчально-пізнавальної діяльності;
- педагогічну культуру, культуру мовлення та культуру взаємодії;
- техніку мовлення, та невербального спілкування;
- основи такту, уваги та спостережливості учителя;
- елементи акторської та режисерської майстерності.

Студенти повинні вміти:

- виділяти головне, аналізувати, синтезувати знання;
- раціонально планувати діяльність, визначати її завдання, створювати умови для діяльності;
- реалізовувати можливості самоуправління, самовиховання (виробити вміння і навички управління власним психічним станом, мовою, оволодіти засобами вербального та невербального педагогічного впливу, оволодіти риторичними навичками, методами підготовки до виступу);
- застосувати методи науково-педагогічного дослідження;
- використовувати різноманітні методи, прийоми словесного впливу і невербального спілкування (жестикуляцію, міміку, поставу тощо);
- аналізувати конфлікти і вибирати ефективні шляхи їх розв’язання.

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна складається з 2 змістових модулів для студентів I та

II курсів заочної форми навчання, кількість яких визначається метою та змістом програми.

Структура навчальної дисципліни представлена у вигляді таблиці 3 для студентів I курсу та таблиці 4 для студентів II курсу заочної форми навчання.

Таблиця 3

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекц.	Практ. (Семін.)	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Сутність педагогічної діяльності вчителя					
Тема 1. Сучасний учитель, його діяльність і професійне зростання	14	2	1	1	10
Тема 2. Педагогічна майстерність і особистість учителя	9	2	1	1	5
Тема 3. Майстерність педагогічного спілкування	13	1	1	1	10
Тема 4. Майстерність організації педагогічної взаємодії. Педагогічний імідж	14	1	1	2	10
Разом за змістовим модулем 1	50	6	4	5	35
Змістовий модуль 2. Шляхи вдосконалення професійної діяльності вчителя					
Тема 1. Педагогічна техніка вчителя	10	2	1	2	5
Тема 2. Мовлення як основний засіб педагогічної майстерності педагога	15	2	1	2	10
Тема 3. Напрями самопідготовки вчителів до педагогічної діяльності	15	2	2	1	10
Разом за змістовим модулем 2	40	6	4	5	25
Усього годин	90	12	8	10	60

Таблиця 4

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекц.	Практ. (Семін.)	Конс.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Сутність педагогічної діяльності вчителя					
Тема 1. Сучасний учитель, його діяльність і професійне зростання	8,5	1	0,5	1	6
Тема 2. Педагогічна майстерність і	8,5	1	0,5	1	6

особистість учителя					
Тема 3. Майстерність педагогічного спілкування	9,5	1	0,5	1	7
Тема 4. Майстерність організації педагогічної взаємодії. Педагогічний імідж	9	1	1	1	6
Разом за змістовим модулем 1	35,5	4	2,5	4	25
Змістовий модуль 2.					
Шляхи вдосконалення професійної діяльності вчителя					
Тема 1. Педагогічна техніка вчителя	8,5	1	0,5	2	5
Тема 2. Мовлення як основний засіб педагогічної майстерності педагога	8,5	2	0,5	1	5
Тема 3. Напрями самопідготовки вчителів до педагогічної діяльності	7,5	1	0,5	1	5
Разом за змістовим модулем 2	24,5	4	1,5	4	15
Усього годин	60	8	4	8	40

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Самостійна робота складає питому частку в підсумковій оцінці із залікового кредиту й включає:

- опрацювання матеріалу лекцій із теоретичного курсу, підготовку до усного опитування за матеріалами лекцій;
- підготовку до семінарів;
- систематизацію вивченого матеріалу для написання поточних тематичних модульних тестів;
- огляд основної й додаткової літератури, електронних джерел для самостійного опрацювання тем із наведеного вище переліку, матеріал яких включено до поточних тематичних тестів.

6. ВИДИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ (ІНДЗ)

Індивідуальна робота складає питому частку в підсумковій оцінці із залікового кредиту й виконується студентами в позааудиторний час. Ураховуючи специфіку теоретичного курсу “Основи педагогічної майстерності”, індивідуальним завданням для студентів є презентація навчального проекту на одну з обраних тем, які вказані вище, що узгоджується, перевіряється й оцінюється лектором.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУ

I. Титульний аркуш. Титульний аркуш є першою сторінкою навчального проекту. Його включають до загальної нумерації сторінок, проте на титульному аркуші номер сторінки не ставимо.

Титульний аркуш повинен містити наступні відомості:

Ministry of Education and Science of Ukraine
Lesia Ukrainka Eastern European National University
Faculty of Foreign Philology
Conversational English Department

TITLE

First Name and Last Name

Group (Subgroup)

City – Year

II. Анотація та ключові слова. Анотація – коротка тематично-змістова характеристика навчального проекту (обсяг – 200–300 знаків). Ключові слова повинні відображати основний зміст навчального проекту (близько 10 ключових слів). Анотацію та ключові слова розміщують на другій сторінці навчального проекту.

III. Зміст. Зміст містить назви та номери сторінок усіх структурних частин: вступу, розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури, додатків.

IV. Вступ. У Вступі обґрунтовуємо значущість та актуальність досліджуваної теми, формулюємо мету й завдання розвідки, визначаємо об'єкт і предмет дослідження, вмотивовуємо та характеризуємо використання низки методів, доводимо теоретичну та практичну цінність роботи, вказуємо, де було апробовано навчальний проект.

V. Основна частина. Містить розділи та підрозділи, у яких стисло, логічно та аргументовано подано зміст і результати проведеного дослідження. Основна частина обов'язково має містити покликання на авторів та джерела, з яких запозичено матеріал. Кожен розділ розпочинаємо з нової сторінки.

VI. Висновки. У висновках доцільно висловити власні думки з приводу основних положень досліджуваної теми, аргументувати свою позицію, викласти найбільш вагомні наукові чи практичні результати розвідки.

VII. Додатки (при необхідності).

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Під час вивчення теоретичного курсу “Основи педагогічної майстерності” студент виконує такі види роботи: відвідування лекцій, ведення конспекту та усні відповіді за матеріалами лекцій, виконання завдань для семінарів, конспектування статті для усної доповіді перед аудиторією чи презентацію проекту, написання підсумкових тестів, складання заліку.

Усі види навчальної діяльності студента оцінюються певною кількістю балів. Комплексна оцінка знань проводиться провідним викладачем за 100-бальною шкалою. Сумарна кількість балів, яку студент отримує при засвоєнні змістових модулів за 100-бальною шкалою, визначає його підсумкову оцінку, яка відповідає: **відмінно, дуже добре, добре, задовільно, незадовільно з можливістю повторного складання.**

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Таблиця 6

Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS		
	оцінка	пояснення	
90–100	Відмінно	A	Відмінне виконання
82–89	Дуже добре	B	Вище середнього рівня
75–81	Добре	C	Загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	Непогано
60–66	Задовільно	E	Виконання відповідає мінімальним критеріям
0–59	Незадовільно	FX	Необхідне перескладання

Критерії оцінювання

Нарахування балів здійснюється лектором за поточний і підсумковий контроль і залежить від максимальної кількості балів, яку студент отримує за присутність на лекційному занятті, за виконання індивідуальної роботи, за написання модульних тестів (МТ).

За присутність на лекційному занятті, ведення конспекту й усні відповіді студент отримує 4 бали на кожному лекційному занятті. Максимальна кількість балів у межах теоретичного курсу – 4, обчислюється як середнє арифметичне. За виконання індивідуального завдання студент набирає максимально 12 балів. За написання модульного тесту студент отримує максимально 12 балів.

Таблиця 7

Поточний контроль (мах = 40 балів)			Підсумковий модульний контроль (мах = 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1		Модуль 2	Модуль 3		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	ІНДЗ	МТ1	МТ2	
14	14	12	30	30	100

Нарахування балів за поточний та модульний контроль залежить від максимальної кількості балів і, відповідно, таке:

Таблиця 8

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
Семінарське заняття, індивідуальне завдання, модульний тест		
13-14	Відмінно	A

11-12	Дуже добре	B
9-10	Добре	C
7-8	Задовільно	D
6-4		E
0-3	Незадовільно	F, Fx

Поточний контроль (семінарські заняття):

- оцінка **“відмінно”** (13-14 балів) ставиться за широкі й системні знання теоретичного матеріалу;
- оцінка **“дуже добре”** (11-12 балів) ставиться за ґрунтовні знання теоретичного матеріалу;
- оцінка **“добре”** (9-10 балів) ставиться за достатні знання теоретичного матеріалу;
- оцінка **“задовільно”** (7-8 балів) ставиться за знання базових питань теоретичного матеріалу;
- оцінка **“незадовільно”** (0-3 бали) ставиться за незнання базових питань теоретичного матеріалу.

Індивідуальна робота:

- оцінка **“відмінно”** відповідає 11-12 балам. Вимагається, щоб у проекті були наявні усі необхідні пункти (вступ, основна частина, висновки). Мають бути виділені основні положення, які порівнюються та аналізуються автором, зроблені аргументовані узагальнення і висновки в процесі викладу матеріалу;
- оцінка **“добре”** відповідає 8-10 балам і ставиться, якщо у проекті є усі необхідні пункти (вступ, основна частина, висновки), але окремі пункти плану висвітлені недостатньо повно. Робота оформлена охайно, але трапляються окремі стилістичні та орфографічні огріхи;
- оцінка **“задовільно”** відповідає 7-8 балам і передбачає, що зміст і план проекту відповідають темі, але висвітлюють її поверхнево; головні положення не виділяються і не аргументуються. Оформлення проекту не відповідає визначеним вимогам;
- студент отримує оцінку **“незадовільно”**, яка відповідає 0-3 балам, якщо зміст проекту не зовсім відповідає його темі. Не дотримуються вимоги щодо оформлення роботи такого виду.

Модульний тест:

- оцінка **“відмінно”** відповідає 27-30 балам за відмінне написання тесту;
- оцінка **“дуже добре”** відповідає 25-26 балам за дуже хороше написання тесту;
- оцінка **“добре”** відповідає 22-24 балам за хороше написання тесту;
- оцінка **“задовільно”** відповідає 18-21 балам за задовільне написання тесту;
- оцінка **“незадовільно”** відповідає 0-17 балам за незадовільне написання модульного тесту.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Навчальна та довідкова

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издат. Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
2. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1998. – 228 с.
3. Бадмаев В.Ц., Малышев А.А. Психология обучения речевому мастерству. – М.: Гуманитарный центр ВЛАДОС, 1999. – 224 с.
4. Бернштейн М.С. О природе научного творчества // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С.120-145.
5. Библер В.С. Мышление как творчество: Введение в логику мыслительного диалога. – М.: Политиздат, 1975. – 339 с.
6. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов н/Д: Изд-во РГУ, 1983. – 172 с.
7. Богоявленская Д.Б. Субъект деятельности в проблематике творчества // Вопросы психологии. – №2. – 1999 г. – С.35-41.
8. Волкова Н.П. Педагогіка: посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вид. центр „Академія”, 2002. – 576с.
9. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогіка, 1987. – 159с.
10. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: навч. посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навч. закладів. – К.: Українсько- фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302с.
11. Исследование проблем педагогического творчества / Отв. ред. Я.А.Пономарев. – М.: Наука, 1983. – 336с.
12. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990. – 144с.
13. Кичук Н.В. От творчества учителя к творчеству ученика. – Измаил, 1992. – 96с.
14. Кичук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – К.: Либідь, 1991. – 96с.
15. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика. – Николаев, 1996. – 144 с.

Нормативна

1. Закон України “Про освіту” від 25 березня 1996 р. № 100/96-ВР.
2. Наказ Міністерства освіти України від 02 червня 1993 р. № 161 «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах».
3. Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах у 2002/2003 навчальному році // МОН України. Лист № 1/9 – 304 від 17.06. 2002р.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)».
5. Наказ Міністерства освіти України від 04.03.1998 р. № 86 «Про введення в дію «Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) та про нормативне і навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою».
6. Закон України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.

Методична

1. Зязюн І.А. Взаимосвязь школьной и театральной педагогики в решении проблемы мастерства учителя. // Основы педагогического мастерства. – К., Освіта, 1987. – 174 с.
2. Иванов Ю.М. Как управлять собой и влиять на других людей. – М., Знание, 1991. – 110 с.
3. Ильин Е.Н. Герой нашего урока. – М.: Педагогика, 1991. – 287 с.
4. Ильяш М.И. Основы культуры речи. – К. – Одесса, 1984. – 188 с.

5. Кан-Калик В.А. Каковладетьэлементами театральної педагогіки. // Учителю о педагогической технике. – М., Просвещение, 1987. – 120 с.
6. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
7. Капская А.И. Формирование мастерства слова воспитателя: Дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1989. – 380 с.
8. Капська А.Й. Педагогіка живого слова. – К., Знання, 1997. – 140 с.
9. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. – М., Знание, 1994. – 208 с.
10. Кнебель М.О. Поэзия педагогической. – М.: Всероссийское театральное общество, 1984. – 327 с.
11. Коваль А.П. Ділове спілкування. – К.: Либідь, 1992. – 280 с.
12. Коломинский Я.Л. Человек среди людей. – Минск: Нар. асвета, 1987. – 239 с.
13. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися. – М., 1990. – 158 с.
14. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей. – Л.: Изд-во Лен. ун-та, 1961. – 97 с.
15. Леви В. Искусство быть другим. – М.: Знание, 1981. – 207 с.
16. Леви В. Л. Везет же людям... – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 110 с.
17. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 47 с.
18. Лихачов Б.Т. Листи про добре і прекрасне. – К.: Молодь, 1988. – 144 с.
19. Лосев А.Ф. Бытие. Имя. Космос. – М.: Мысль, 1993. – С. 5-30
20. Лосский Н.О. Условия абсолютного Добра: Основы этики. – М.: Политиздат, 1991. – 368 с.
21. Максимов В.Т. Основы педагогического мастерства учителя / Тексты лекций. – Чебоксары: Изд. Чувашского ун-та, 1985. – 52 с.
22. Мартынов А.В. Исповедимый путь. – М.: Прометей, 1990. – 113 с.
23. Мечников И.И. Этюды оптимизма. – М.: Наука, 1988. – 98 с.
24. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1984. – 112 с.
25. Немировский В.Г. Смысл жизни. – К.: Политиздат, 1990. – 134 с.
26. Нечипоренко Л.С. Педагогічний пошук. – Харків, 1993. – 26 с.
27. Нечипоренко Л.С. Твоя доля – в твоих руках. – Харків: ХДУ, 1995. – 140 с.
28. Ожегов С.И. Очередные вопросы культуры речи. // Основы культуры речи. Хрестоматия. / Сост. Л.И. Скворцов. – М., Просвещение, 1984. – С. 276-293.
29. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.
30. Основы ораторского мастерства. Курс лекций / Е.Н. Тарасов. – М., Просвещение, 1991. – 236 с.
31. Основы педагогического мастерства. Под. ред И.Я. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 301 с.
32. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. – М., Просвещение, 1987. – 144 с.
33. Пасинок В.Г. Любов до професії вчителя як основна умова формування педагогічної майстерності // Наукові записки кафедри педагогіки. – Вип.1. – Харків: ХДУ, 1996. – С. 68-75. 12
34. Пасынок В.Г. Ориентация учащихся на выбор профессии учителя. Монография. – Х.: Основа, 1996 – 152 с.
35. Педагогика для всех. Афоризмы и мысли. – Минск: Нар. асвета, 1984. – 192 с.
36. Потенция А.А. Излекций по теории словесности. – М.: Учпедгиз, 1936. – 126 с.
37. Сагач Г.М. Похвальне красномовство: Практичний посібник для вчителів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: ІЗМН, 1996. – 156 с.
38. Станиславский К.С. Работа над собой. – Собр. соч. в 8 тт. – М., 1954. – Т.2. – 424 с.

39. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Изд. 2. – К.: Рад. школа, 1981. – 382 с.
40. Сухомлинський В.О. Як виховувати справжню людину. Вибрані твори в 5 тт. – К.: Рад. школа, 1975. – Т. 3. – С. 236.
41. Сытин Г.Н. Животворящая сила. Исцеляющие настроения. Помоги себе сам. – М.: Энергоатомиздат, 1990. – 413 с.
42. Тарасевич Н.Н. Обретение педагогического мастерства. // Сов. педагогика, 1990. – № 11. С. 73-78.
43. Учитель, которого ждут: Из опыта Полтавского пединститута им. В.Г. Короленко / Под ред. И.Я. Зязюна. – М.: Педагогика, 1988. – 152 с.
44. Учителю о педагогической технике. / под ред. Л.И. Рувинского. – М., Педагогика, 1987. – 154 с.
45. Фромм Э. Человек для себя. – М.: Коллегиум, 1992. – 253 с.
46. Фромм Э. Искусство любить. – М.: Педагогика, 1990. – 146 с.
47. Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Сост. П.С. Гуревич. – М.: Политиздат, 1991. – 112 с.
48. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989. – 334 с.
49. Штепа О.Г. Удосконалення мовлення майбутнього вчителя на заняттях з основ педагогічної майстерності. – Укр.: Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі: Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. – Полтава, 1992. – С. 149-150.
50. Щерба Л.В. Современный литературный язык // Основы культуры речи. Хрестоматия / Сост. Л.И. Скворцов. – М., Знание, 1984. – С. 191-203.

Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека НПУ імені М.П. Драгоманова -www.npu.edu.ua (elib@npu.edu.ua)
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: URL: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof> – Загол. з екрана.
3. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=laws/education/prof-tech/6/0001> – Загол. з екрана.
4. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. [Електронний ресурс] / Спосіб доступу: <http://osvita.in.ua/index.php?option>. Загол. з екрана